

Stedenbouwkundig Advies Ecocura

INLEIDING

Het onderhavige advies is het resultaat van de door ons gedane architectuurhistorische en stedenbouwkundige verkenning van het Sint Luciaklooster en omgeving te Bennebroek. De aanleiding tot het advies wordt gevormd door het eerste concreet opgestelde bouwplan binnen de Oude Kern, dat stedenbouwkundig in nauwe relatie staat tot het waardevol bevonden kloostercomplex. De ruimtelijke onderbouwing van het bouwplan, binnen het zogenaamde restgebied van de voormalige Gemeentewerf, kan getoetst worden aan de algemene en specifieke uitgangspunten zoals verwoord in de ‘Nota van Uitgangspunten Integrale visie Oude Kern’, opgesteld in opdracht van de gemeente.

In de Nota van Uitgangspunten worden echter tegenstrijdige uitgangspunten verwoord, wat het formuleren van een ruimtelijke onderbouwing niet vergemakkelijkt.¹ Binnen de algemene doelstelling van de Nota van Uitgangspunten past het dat het contrast tussen het massale kloostergebouw en de kleinschalige dorpsbebouwing, gescheiden door een open groengebied, gehandhaafd blijft. Dit contrast is een (cultuur)historisch gegeven en dient als inspiratiebron bij nieuwe ontwikkelingen te gelden. In de achteraf opgestelde ruimtelijke onderbouwing wordt dit boeiende contrast echter geheel miskent. In dezelfde ruimtelijke onderbouwing wordt voorts geen rekening gehouden met zichtlijnen op en vanuit het klooster. De stedenbouwkundige invulling van Ecocura is vlees noch vis omdat geen aansluiting gezocht wordt op één der bestaande, aangrenzende structuren, dorp of klooster, maar omdat gepoogd wordt beide structuren vloeiend in elkaar te laten overvloeien. Dit komt de herkenbaarheid van het gebied niet ten goede komt en is evenmin in overeenstemming met de algemene doelstelling van de Nota.

Het advies bevat tevens de aanbeveling bij bouwplannen in een waardevolle omgeving éérs een valide, stedenbouwkundig analytisch onderbouwde verantwoording op te stellen vóór het programma van eisen wordt opgesteld. Nu is dat niet gebeurd en dreigen emotionele argumenten de overhand te krijgen. Het gaat er niet om óf er gebouwd kan worden ten behoeve van gehandicapten en senioren, maar hoe.

HET BOUWPLAN

Het bouwplan betreft de bouw van een appartementenflat met 19 woningen, 12 ten behoeve van senioren en 7 ten behoeve van licht verstandelijk gehandicapte jongeren, een gezamenlijk project van de stichtingen Pré Wonen en Ecocura. Het compacte bouwwerk, dat circa drie kwart van het terrein van de voormalige gemeentewerf beslaat, telt drie bouwlagen onder een kap. De goothoogte is 8,60 meter, de nokhoogte 11.20 meter. De appartementen op de verdiepingen worden ontsloten door middel van galerijen, met uitzicht aan de kant van de oude dorpskern. De andere lange gevel heeft uitzicht over de kloostertuin en wordt gekarakteriseerd door grote glasvlakken en Franse balkons met openslaande deuren.

NOTA VAN UITGANGSPUNTEN: ALGEMEEN

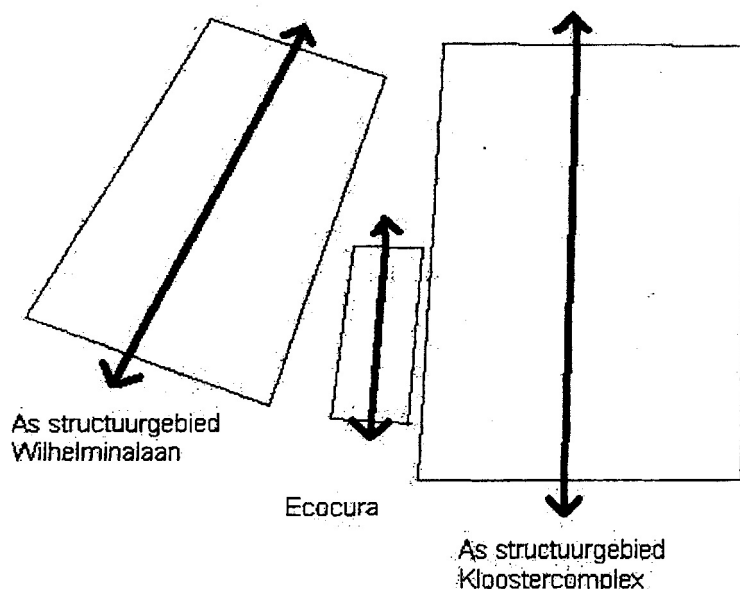
¹ Enigszins verwarrend is het ook dat het concept van de Integrale Visie Oude Kern uit november 2004 stamt en de Nota van uitgangspunten uit oktober 2004. Deze laatste is echter het meest gedetailleerd en tenzij anders vermeld wordt naar deze nota verwezen.

In de Nota van Uitgangspunten (pagina 39) staat opgemerkt dat het doel van de Nota is het ‘vaststellen van de cultuurhistorische waarden en het doen van aanbevelingen die deze waarden respecteren en versterken, waardoor de cultuurhistorie kan dienen als inspiratiebron om ruimtelijke meerwaarde en lokale herkenbaarheid krijgen.’ Deze waarden zijn, in navolging van de in opdracht van de gemeente Bennebroek opgestelde Cultuurhistorische Notitie 2003, vastgesteld voor het terrein rond het Luciaklooster. In wezen sluit dit doel naadloos aan op de ontwikkelingsstrategie ‘nieuw met oud’ en ‘behoud door ontwikkeling’ van de landelijke Nota Belvedere.

Voor Ecocura, zoals gezegd het eerste concrete bouwplan na vaststelling van de Nota van uitgangspunten, zijn dit loze woorden. Uit niets blijkt dat de cultuurhistorie als inspiratiebron heeft gediend voor een ruimtelijke meerwaarde en een lokale herkenbaarheid. Integendeel, het ontwerp van het bouwwerk zou niet misstaan in de gemiddelde nieuwbouwwijk in Nederland. Wat de cultuurhistorische relatie is met de dorpskern van Bennebroek, dan wel met het Luciaklooster, is volstrekt onduidelijk. De architectuur doet denken aan de rijtjeshuizen van de jaren zeventig van de twintigste eeuw, met een extra verdieping, maar refereert niet aan de karakteristieken van de dorpskern of het Luciaklooster.

NOTA VAN UITGANGSPUNTEN: SPECIFIEK VOOR HET GEBIED VAN DE GEMEENTEWERF

In het antwoord van de gemeente Bennebroek, op de door de eigenaar van het kloostercomplex ingediende zienswijze, wordt gesteld dat de gemeentewerf een restgebied is tussen twee structuurgebieden en dat het bouwplan aan deze overgang een invulling tracht te geven.² Deze overgang wordt bereikt door de oriëntatie en de bouwhoogte van het bouwwerk te ‘middelen’.



Afbeelding Gemeente Bennebroek

De structuurassen van Ecocura zou precies tussen de assen van de beide structuurgebieden in komen te liggen, globaal noord-zuid georiënteerd. En in hoogte zou Ecocura een positie innemen tussen de laagbouw van het ene en de hoogbouw van het andere structuurgebied (zie afbeelding pagina 5). Dit is om twee redenen een invalide ruimtelijke onderbouwing. Ten

² Zienswijze Toornend & Partners 14 december 2004 referentie 98.109/M3466/Pr/Bm, B & W van Bennebroek 21 januari 2005 kenmerk GE/04/470.

eerste omdat de oriëntatie en de bouwhoogte van het kloostergebouw niet de meest voor de hand liggende aanknopingspunten zijn vanuit cultuurhistorisch oogpunt. De noord-zuid georiënteerde as door het structuurgebied van het kloostercomplex is op zich zelf niet gebed in de cultuurhistorie maar in het groen dat toevallig gespaard is gebleven tijdens het latere verdichtingsproces. Daarnaast doet deze as nogal geconstrueerd aan, omdat binnen de parkaanleg de zichtlijnen van oost naar west zeker zo sterk zijn als de zichtlijnen van noord naar zuid. Het kloostergebouw zelf, een dubbele kruisplattegrond, is in ieder geval traditioneel op het *oosten* georiënteerd.

Toevallig is het restgebied van de Gemeentewerf noord-zuid georiënteerd en aangezien het terrein voor driekwart wordt volgebouwd is de oriëntatie van het bouwwerk ook noord-zuid. Dat is geen ruimtelijke onderbouwing, maar een optimaal gebruik maken van de beschikbare gronden. Een andere oriëntatie van een dergelijk massaal bouwwerk is zelfs niet mogelijk.

Ten tweede is juist de contrastwerking van het massieve kloostercomplex tegenover de kleinschaligheid van de dorps woonhuisbebouwing een indrukwekkende kwaliteit binnen de oude dorpskern. Dit contrast wordt door een zouteloos compromis geweld aan gedaan. Vanuit de cultuurhistorie en de doelstelling van Nota van Uitgangspunten (pagina 39) is het logischer voor Ecocura, per slot van rekening ook woningen, aan te sluiten op de kleinschaligheid van de dorpsbebouwing dan op de grootschaligheid van het religieuze bouwwerk. Het huidige bouwplan is naar onze mening geen invulling van een overgangsgebied maar een barrière tussen de beide structuurgebieden en wij kunnen ons vinden in de constatering van de zusters Franciscanessen dat het bouwwerk parasiteert op zijn omgeving. En het geeft niets terug aan deze omgeving omdat de architectonische vormgeving volkomen nietszeggend is. De gemeente verwoordt het anders, maar zegt in feite hetzelfde: het bouwplan 'profiteert als het ware op een positieve wijze van de omgeving'.³ De massaliteit van Ecocura en de bebouwingsplannen voor de kloostertuin laten van deze omgeving overigens weinig over.

De genoemde argumenten uit het antwoord van de gemeente aan de zusters zijn ontleend aan de ruimtelijke onderbouwing van het bouwplan zoals op 12 januari opgesteld, dus ruim ná het bouwplan zelf. In deze onderbouwing wordt gerept over de ruimtelijke effecten van het project op de omgeving, maar geen woord over de zichtlijnen van en naar het kloostercomplex. En dat is opmerkelijk gezien de erkenning dat het om een waardevol gebied gaat. Bij bebouwing van het terrein van de voormalige gemeentewerf moge het duidelijk zijn dat de skyline van het complex in het geding is. Waar het silhouet en het beeld aan de kant van de Kerklaan door de vervangende nieuwbouw verstoord is, daar is het silhouet met de twee karakteristieke torentjes aan de kant van de Schoollaan nog zeer gaaf. In de Visie wordt dan ook gesteld dat de zichtlijn op het klooster vanuit de Schoollaan open gehouden dient te worden.

Maar het meest vreemd aan de ruimtelijke onderbouwing is dat niet de voor de hand liggende consequentie getrokken wordt dat een restgebied tussen twee structuurgebieden een onwenselijke situatie is en dat de ruimte aan overzichtelijkheid wint als het restgebied bij één der twee structuurgebieden getrokken wordt. Dat is een integrale visie en die ontbreekt, zoals ook de zusters terecht opmerken in hun zienswijze.

Nu blijft het postzegelkarakter in stand en daar helpt geen compromis tegen. De gekozen oplossing betekent niet dat Ecocura een beetje bij de een en een beetje bij de ander hoort,

³ GW/04/470, antwoord gemeente Bennebroek op zienswijze Toornend & Partners, namens de zusters Franciscanessen, gericht tegen de bouw van Ecocura - 19 woningen - aan het Wilhelminaplein.

maar dat Ecocura noch bij het ene noch bij het andere structuurgebied past, een stedenbouwkundige anomalie.

Deze discussie over de invulling en de ruimtelijke onderbouwing van het gebied is mede te wijten aan het verwoorden van de algemene uitgangspunten in de Visie Oude kern en aan de magere invulling, tegenstrijdigheden inclusief, die de Visie met betrekking tot dit gebied ventileert.

Zo wordt in de Visie van oktober 2004 gesteld (p. 11): ‘Het contrast tussen de ruimtelijke karakteristieken van de gebieden moet worden behouden en zichtbaar worden gemaakt’.

En in de versie van november 2004 (p. 9): ‘Om de structuurgebieden zichtbaar te maken is in de tussengebieden (restgebieden, M & DM) open ruimte nodig. Vanuit deze ruimte zijn de structuurgebieden te ervaren. De toegevoegde openbare ruimte wordt begrensd door de bij de structuurgebieden behorende bebouwing. Hierdoor krijgt deze ruimte een eigen herkenbare vorm en vormt het de overgang van het ene structuurgebied naar het andere structuurgebied.’

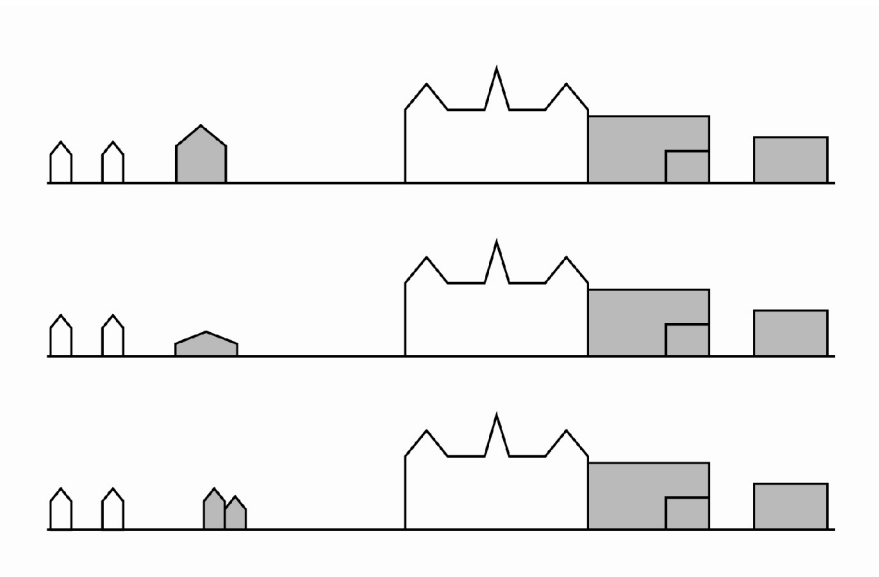
Het contrast wordt benadrukt en van een vloeiende overgang is geen sprake. De ruimtelijke onderbouwing is dus op dit punt strijdig met de Visie Oude Kern. En van een open ruimte is helemaal geen sprake. Maar in dezelfde versie wordt echter ook gesproken over een bebouwingswand (p. 16) op het gebied van de Gemeentewerf en de Brandweerkazerne, dus tegengesteld aan het algemene uitgangspunt, maar in lijn met het bouwplan.

STANDPUNT M & DM

Een bouwplan in een waardevolle omgeving dient stedenbouwkundig goed ingepast te worden, waarbij een inventarisatie en een gedegen analyse van de waarden onontbeerlijk zijn. Naar aanleiding van de analyse kunnen dan nadere randvoorwaarden worden opgesteld. De inventarisatie en analyse van het gebied rond het Sint Luciaklooster zijn fragmentarisch terug te vinden in de Cultuurhistorische Notitie en de Nota van Uitgangspunten Integrale visie Oude Kern, die elk vanuit een bepaalde invalshoek het gebied benaderen.

De waardevolle stedenbouwkundige karakteristiek van het kloostercomplex en de ‘groene oase’ bestaat uit één groot, monumentaal religieus bouwcomplex, met veel ruimte daaromheen en aan de randen kleinschaliger woonhuisbebouwing. Deze situatie is in de tekening op de volgende pagina weergegeven, waarbij moet worden aangemerkt dat de onderlinge afstanden van de lage woonhuisbebouwing geheel links bij benadering zijn ingetekend, omdat deze nog niet gerealiseerd is.

Het kloostergebouw staat centraal in de ruimte, die aan de oostzijde al goeddeels is ingevuld met nieuwbouw. De westelijke zijde is nog open en vertoont een authentiek beeld. De kleine nieuwbouwhuisjes aan de kant van de dorpskern beantwoorden in het silhouet aan het historische type. Ecocura (boven) doet dat niet en verkleint als het ware de afstand tot het klooster. Bij een andere verkaveling (onder), de huizen gebaseerd op het historische type blijft het contrast in bebouwing behouden. Er is sprake van een hiërarchische stedenbouwkundige relatie waarbij het monumentale klooster dominant is. Ter vergelijking is in het midden de huidige situatie met de Brandweerkazerne opgenomen (in feite is de kazerne ook iets dichter op het klooster maar uitgegaan is van de locatie van de Gemeentewerf).



Dat het terrein van de Gemeentewerf een overgangsfunctie zou moeten hebben is nogal gezocht en in feite geconstrueerd zonder dat daar een duidelijke stedenbouwkundige onderbouwing aan ten grondslag ligt. Het creëren van een kunstmatige overgang in hoogte legt geen stedenbouwkundige relatie. Integendeel, de oorspronkelijke sterke contrastwerking wordt hiermee opgeheven.



Het westelijke aanzicht van het klooster is vrijwel onveranderd gebleven.

Een tweede punt van belang in stedenbouwkundig opzicht betreft de zichtlijnen. Het silhouet aan de westzijde gaaf is behouden en zeer karakteristiek. Het silhouet aan de oostzijde is verdwenen. De hierboven genoemde barrièrewerking van Ecocura heeft een ingrijpende betekenis voor de zichtlijnen op het kloostercomplex. Wij stellen in navolging van de Visie Oude Kern dat de zichtlijnen op het klooster vanuit de Schoollaan opgehouden dienen te worden.

CONCLUSIE

Bij bouwplannen in de Oude Kern dient vooraf een ruimtelijke onderbouwing te worden opgesteld die recht doet aan de waardevolle omgeving. Ondanks de innerlijke tegenstrijdigheden is de Visie Oude Kern een uitgangspunt bij het opstellen van een ruimtelijke onderbouwing. Maar ook de Cultuurhistorische Notitie dient bij de onderbouwing betrokken te worden.

Nu is de onderbouwing achteraf opgesteld. Deze overtuigt allerm minst en maakt in het geheel niet duidelijk waarom gekozen wordt voor een vloeiende overgang, terwijl het behoud van het contrast tussen de twee structuurgebieden, met elk een eigen functie, zo veel meer voor de hand ligt: het structuurgebied van de Wilhelminalaan met de kleinschalige dorpswoningen, in een hoge dichtheid en het structuurgebied van het klooster met het grootschalige religieuze bouwwerk in een weidse omgeving.⁴ Een dergelijk referentiebeeld is een cultuurhistorisch verantwoorde inspiratie. De huidige onderbouwing is een achteraf opgestelde verbale invulling van een nogal fantasieloze invulling van het Programma van Eisen, stedenbouwkundig een barrière en architectonisch indifferent van vormgeving.

⁴ In de stad is het referentiebeeld de kathedraal die hoog oprijst uit de omringende huizenmassa.

M & D M

Hgrafiek

Colofon

Tekst en onderzoek
Bureau M & D M
Burgemeester Tellegenstraat 59 III
1073 KB Amsterdam
tel: 020 – 400 4567
fax: 020 – 679 8462
matmoor@planet.nl
Tekening *HGrafiek*
Amsterdam april 2005